

MINISTERSTVO
KULTURY

Tato kniha vyšla díky finanční
podpoře Ministerstva kultury.

© Jiří Žalman, 2016
Illustrations © Kateřina Perglová, 2016
Photo © Lukáš Legát, 2016
© Národní muzeum, 2016

ISBN 978-80-7036-504-5

Obsah

O smyslu muzea, o sbírkách muzejní povahy, jejich tvorbě a ochraně	13
O správě sbírek muzejní povahy	57
O komunikaci muzea s veřejností, o práci s návštěvníky a „nenávštěvníky“	105
O řízení (nejen) muzeí a galerií	159
O půlstoletí s českým muzejnictvím	195

vyrobeny; kdyby se např. nehrálo na špičkové historické hudební nástroje, degradovaly by. Jedinou správnou cestou k optimální péči o sbírkové předměty je znalost režimu zacházení s nimi podle druhu materiálů, a dodržování tohoto režimu. Je třeba nepodléhat oné „profesní slepotě“. Proto je vhodné, aby se na práci kurátorů a správců sbírek občas podíval někdo zvenčí, kdo není „profesní slepotou“ postižen, a neměla by to být pouze kontrola z ministerstva. Když se při kontrolách ptáme, zda a kdy naposledy provedl někdo z vedení muzea kontrolu uložení sbírkových předmětů v depozitáři, většinou si nikdo nemůže vzpomenout.

Někdy si také sami muzejníci neuvěřitelně komplikují vyhledávání sbírkových předmětů. K tomu zase jeden příklad. Kurátorka sbírky potřebovala podle evidenčního záznamu vyhledat jeden konkrétní kolovrátek na zpracování lnu. Nahlédla do lokačního seznamu a zjistila, že kolovrátek je v depozitáři uložen na vysoké skříni. Jenže těch kolovrátků tam bylo osm, pečlivě uložených v plátěných obalech. Vzala tedy pojízdný žebřík, přistavila jej ke skříni, vystoupala nahoru, sundala obal, našla na prvním kolovrátku evidenční číslo, ale nebyl to ten, který chtěla. Sestoupila dolů, převezla žebřík, vystoupala nahoru... To se opakovalo ještě šestkrát, „pravý“ byl až ten předposlední. Přitom by stačilo, aby evidenční čísla byla vidět už ze země, např. byla uvedena nejen na kolovrátcích, ale také na obalech či na viditelných visačkách, případně byl v lokačním seznamu nákres, kde je který kolovrátek umístěn. Kdyby šlo o předměty, které se často vystavují, určitě by to už dávno tak bylo.

O správě sbírek muzejní povahy

Zatím jsme mluvili o tvorbě sbírek, o jejich ochraně, ukládání a uchovávání sbírkových předmětů. Teď bych chtěla něco vědět o tom, čemu se říká správa sbírek. Co všechno si pod tím mám vlastně představit?

Správou sbírky rozumíme **soubor, povýtce administrativních, činností, jejichž účelem je uchovávat sbírku v její celistvosti jako věc hromadnou a vytvářet podmínky pro její využívání jako zdroje poznatků o přírodě a společnosti, zdroje pro realizaci muzeality**. U nás sem patří především vedení centrální evidence sbírek, sbírková evidence (evidence sbírkových předmětů), inventarizace sbírkových předmětů, vyřazování předmětů ze sbírky z důvodů uvedených v zákoně a dále agenda vývozu sbírkových předmětů do zahraničí, evidence zápůjček a výpůjček sbírkových předmětů, sledování pohybu sbírkových předmětů uvnitř muzea... Provádění většiny těchto činností upravuje zákon a prováděcí vyhláška k zákonu a jsou k tomu vydány metodické pokyny. Ještě nevím, na co se budete ptát, ale předesílám, že pokud to nebude zcela nezbytné, nebudu citovat příslušná ustanovení právních předpisů, odkazy na ně najdete v metodických pokynech a v metodických příručkách. Právní předpisy jsou občas novelizovány, odkazy pak nesedí, a navíc v tomhle našem povídání bych nechtěl přiřizovat nesprávné vnímání správy sbírek jako něčeho, co je třeba dělat proto, že to vyžaduje zákon. Budu proto připomínat hlavně **věcné důvody**, na jejichž základě jsou tak či onak právní předpisy formulovány.

Dobře, začněme evidencí sbírkových předmětů. Já vím, že je nutná, ale už moc třeba nerozumím tomu, proč musí být dvojitá. A proč je vlastně nutná centrální evidence sbírek a neustálá aktualizace zápisů v ní, hlavně výčtu evidenčních čísel sbírkových předmětů? Začnu tou centrální evidencí sbírek (CES) – a tady se odkazům na zákon nemohu úplně vyhnout. CES je *seznamem*

sbírek muzejní povahy, tj. sbírek významných ve své celistvosti pro prehistorii, historii, umění, literaturu, techniku, přírodní a společenské vědy, na něž se vztahuje povinnost uchovávat je, chránit, spravovat a využívat podle zákona. Není evidencí sbírkových předmětů, ale **evidencí sbírek, tj. věcí hromadných**. Jak víte, CES vede Ministerstvo kultury a sbírky do ní zapisuje na základě žádostí jejich vlastníků nebo správců. O zápis sbírek ve vlastnictví státu a územních samosprávných celků žádají jejich vlastníci nebo správci povinně, ostatní vlastníci podávají žádosti na základě své vůle. O tom, zda sbírka, o jejíž zápis do CES je žádáno, je skutečně sbírkou muzejní povahy, rozhoduje ministerstvo, které je ale povinno mít pro své rozhodnutí stanovisko Rady pro CES. Osvědčení o zápisu sbírky do CES je tak tedy také dobrodáním, že se skutečně jedná o *sbírku muzejní povahy*, a CES je tudíž seznamem „*státem uznaných*“ sbírek, jejichž vlastníci, potažmo správci, jsou povinni je uchovávat, chránit, spravovat a využívat podle zákona – **ve veřejném zájmu**. Sbírkou jsou v CES vymezeny evidenčním číslem sbírky, osobami svých vlastníků a správců, jejich sídlem a charakteristikou sbírky nebo charakteristikou jejích jednotlivých oborových částí, tzv. podsbírek. Součástí charakteristiky je charakteristika slovní a charakteristika obrazová, zpracovaná podle osnovy uvedené v právním předpise, a výčet evidenčních čísel sbírkových předmětů, které sbírku nebo její oborové části tvoří. Protože jsme si ale už řekli, že sbírka je „živá“, tj. jsou do ní zařazovány nové sbírkové předměty a jiné z ní mohou být vyřazovány, výčet evidenčních čísel sbírkových předmětů se mění. Proto je nutné jej neustále aktualizovat. CES je také veřejnosti přístupným seznamem sbírek, vedeným v informačním systému s dálkovým přístupem. Poprvé tak jsou sbírky prakticky všech našich muzeí a galerií představeny veřejnosti, databáze je stále doplňována a rozvíjena. Takže ještě jednou – CES je **evidencí sbírek**

muzejní povahy jako věcí hromadných, kterou vede ministerstvo („jedna sbírka – jeden kus“), zatímco **sbírková evidence je evidencí sbírkových předmětů, které tyto sbírky tvoří**, a tu vedou vlastníci nebo správci sbírek.

Jaké sbírkové předměty se ale pod evidenčními čísly skrývají, se z CES nedozvíte, jaký mají ty miliony čísel v CES tedy vlastně význam?

Nemáte tak úplně pravdu. Jak jsem už uvedl, o každém sbírkovém předmětu se v CES dozvím, které sbírky a které „podsbírkou“ je součástí, kdo je vlastníkem sbírky, kdo je jejím správcem, kde je sídlo toho správce a jaké má předmět evidenční číslo. To je dostatek údajů k tomu, aby bylo možné dostat se v případě potřeby jednoznačně k evidenčnímu záznamu ke sbírkovému předmětu ve sbírkové evidenci konkrétního vlastníka nebo správce (muzea), a tedy i ke zjištění, o jaký sbírkový předmět se jedná. Evidenčními čísly sbírkových předmětů jsou CES a sbírková evidence propojeny.

Stále říkáte „vlastník nebo správce“ a já pořád nevím proč. Každá sbírka má svého vlastníka i správce. V některých případech se jedná o *jeden subjekt*, v některých případech o *subjekty dva*. Jestliže si vlastník, např. stát, kraj nebo obec, zřídí pro správu své sbírky **právníckou osobu** (obvykle muzeum nebo galerii), jsou vlastníkem a správcem dva různé subjekty. Pokud tak vlastník neučiní, což se týká některých malých obcí a jiných právníckých či fyzických osob, vykonává funkci správce sám, vlastníkem i správcem je *týž subjekt*, tj. vlastník. Zákon obecně stanoví povinnosti a práva *vlastníkům* sbírek, ale v případě, že si vlastník zřídí pro správu sbírky právníckou osobu, tj. *správce sbírky* (muzeum, galerii...), týkají se povinnosti této právnícké osoby.

Jak je to s tou dvojí evidencí?
Ještě jednou, pro pořádek – když mluvíme o *sbírkové evidenci*, nejedná se o *evidenci sbírek*, jíž je CES, ale o *evidenci jednotlivých sbírkových předmětů*. Evidence má dva důvody – *majetkoprávní a sbírkotvorný*. Povinností muzeí, která obvykle spravují sbírky jiných vlastníků, je tento *svěřený majetek zjistit, evidovat a řádně se o něj starat*, což pro evidenci sbírkových předmětů představuje ten důvod majetkoprávní. Ten lze naplnit poměrně jednoduše vyhotovením evidenčního záznamu, v němž je sbírkový předmět nějak pojmenován a popsán a je mu přiděleno evidenční číslo, kterým je zároveň předmět označen, čímž je kdykoliv identifikovatelný. Pro naplnění důvodu sbírkotvorného toto ale nestačí. Už víme, že předmět je do sbírky zařazen na základě posouzení jeho přínosu ke zhodnocení sbírky, tj. ke zvýšení její schopnosti realizovat poznávací a hodnotící vztah ke světu – muzealitu. Posuzuje se tzv. vyprávěcí schopnost předmětu samotného, ale dále nejrůznější souvislosti s ostatními sbírkovými předměty, s prostředím, z něž byl předmět vybrán, se způsobem, jak, kým a z jakého materiálu byl vytvořen či vyroben, k čemu a jak byl používán, odkud, od koho a jak jej muzeum získalo atp. Řadu z těchto zjištění není možné ze samotného předmětu vyčíst a je nutné je *zaznamenat písmem*, předmět pro sbírkotvorné účely také nestačí „nějak“ pojmenovat a popsat, ale je nutné jej přesně určit a popsat odborným jazykem, obvyklým pro jednotlivé obory, aby byl evidenční záznam i po letech srozumitelný. Pokud se to nestane, sbírkový předmět zhodnocuje sbírku jen omezeně, anebo – po nějakém čase – dokonce vůbec. **Kvalita evidenčních záznamů má proto pro schopnost realizovat muzealitu zcela zásadní význam.** Pokud to nelze uvést do samotného evidenčního záznamu, měl by záznam obsahovat odkazy na další dokumenty (např. kupní či darovací smlouvu, údaje k osobnosti dárce, vlastníka, uživatele atp.) uchovávané v **doprovodné dokumentaci** a také

na příběh, který se k němu případně váže. Bohužel, sbírky muzeí jsou plné sbírkových předmětů popsaných ve stylu „sklenička skleněná“, jejichž evidenční záznamy naplňují jakž takž pouze majetkoprávní důvod evidence. Tyto sbírkové předměty jsou ale pak doslova „němými“ svědky minulých jevů a událostí, ačkoliv by mohly „mluvit“, kdyby k nim existoval odpovídající evidenční záznam. Evidence je základním předpokladem pro uchování sbírky a pro zajištění její využitelnosti pro realizaci muzeality a dává uchovávání sbírky pro příští generace smysl.

A dvojí sbírková evidence neexistuje, **evidence je pouze jedna, ale je dvoustupňová.** Už jsme mluvili o tom, že má dva důvody, majetkoprávní a sbírkotvorný, první stupeň sbírkové evidence, tj. evidence sbírkových předmětů, který nazýváme **evidencí chronologickou**, naplňuje ten první důvod, druhý stupeň, který nazýváme **evidencí systematickou**, naplňuje ten druhý důvod. Vyhotovení evidenčního záznamu v chronologické evidenci je **aktem zařazení předmětu do sbírky**, kdy se z věci uznáním jejího významu pro sbírku stává **sbírkový předmět**, součástí **sbírky muzejní povahy jako věci hromadné**, která má jednoho vlastníka, je zapsaná do centrální evidence sbírek (CES) a musí být spravována podle zákona. Evidenční záznamy jsou řazeny chronologicky tak, jak byly předměty do sbírky zařazovány, sbírkové předměty dostávají **přírůstková evidenční čísla**, počínaje každým rokem jedničkou. Vyhotovením evidenčního záznamu v systematické evidenci **se zařazení sbírkového předmětu ve sbírce zpřesňuje**, je přiřazen k dalším sbírkovým předmětům podle zvoleného kritéria (obor, lokalita, materiál, autor...). Evidenční záznamy jsou řazeny podle těchto kritérií, podle toho dostávají sbírkové předměty **evidenční čísla inventární** a záznamy jsou podle nich zpravidla řazeny do souvislých číselných řad. Dvoustupňová evidence také umožňuje eliminovat následky ztráty nebo zničení evidenčních záznamů,

Věc se má tak, že váš předchůdce měl o lokačních seznamech dosti svéráznou představu...

a tedy i důležitých údajů o sbírkových předmětech, chronologická a systematická evidence musejí být uchovávány v *oddělených prostorách*. Evidenční záznamy jsou důležité i v případě, že se sbírkové předměty z jakéhokoliv důvodu (např. požár, povodně...) zničí anebo je sbírka rozchváčena (např. loupeží, při válečném konfliktu atp.). O některých, druhy slavných, sbírkách, včetně např. sbírky na dvoře císaře Rudolfa II., bychom toho mnoho nevěděli, kdyby se nezachovaly inventáře.

Důležité je, aby oba stupně sbírkové evidence byly *provázány evidenčními čísly*, tj. aby v chronologické evidenci bylo kromě přírůstkového čísla uvedeno i číslo inventární a v systematické evidenci bylo kromě inventárního čísla uvedeno i číslo přírůstkové.

Někteří kolegové ale říkají, že s evidenčními záznamy skoro nepracují, že mají svoje poznámky ke sbírkovým předmětům, kde je mnohem více informací, než vyžaduje zákon, podle nich také sbírkové předměty bez problémů najdou a identifikují.

To je sice hezké a lze je za to jen pochválit, ale má to háček. Žádný právní předpis muzeu neukládá, aby se takové poznámky pořizovaly a *dlouhodobě – spolu se sbírkovými předměty – uchovávaly*, je to jen na kurátorech, zda to dělají či ne. Pak se ale snadno stane, že kurátor z muzea odejde a jeho poznámky se stanou nedostupnými. Třeba také proto, že jim nikdo další nerozumí, protože autor např. používal zkratky, které bez vysvětlení nikomu nic neříkají. Informace, které nebyly v evidenčním záznamu, ani tam na ně nebyl odkaz, se tak nenávratně ztratí, ke škodě vypovídací schopnosti sbírky.

Podobně to platí také o lokačních seznamech. Muzejníci hřeší na svou mimořádnou schopnost zapamatovat si uložení třeba tisíců sbírkových předmětů, vím to i z vlastní zkušenosti. Žádný lokační seznam nepotřebují, když mají sbírkový předmět vyhledat, prostě se zamyslí a otevřou tu správnou

skřín a sáhnou po správné krabici. Problém nastane, když nastoupí nový kurátor, který je bez lokačních seznamů zcela ztracený.

Teď si nemohu přesně vzpomenout, ale myslím, že údaj o místě uložení sbírkového předmětu ale není povinným údajem evidenčního záznamu.

Opravdu není. To proto, že se místo uložení může měnit a údaje o něm by se musely přepisovat, doplňovat. Pokud ale podle evidenčního čísla a popisu předmětu nelze sbírkový předmět najít, je *sbírková evidence neprůkazná*. Proto je třeba zpracovat lokační seznam a vytvořit nějaký systém, jak se orientovat ve skříních, regálech, policích, zásuvkách, krabicích...

Už jsem pár evidenčních záznamů napsala. U některých mi moje paní vedoucí vytkla, že v záznamu některé údaje chybějí. Neodporovala jsem jí, ale neměla pravdu, všechno, co vyžaduje zákon, jsem tam napsala.

Přesto paní vedoucí pravdu mít mohla. Zákon nestanoví, co evidenční záznam obsahovat **má**, ale pouze to, co obsahovat **musí**. Každý sbírkový předmět je jiný, různé je i množství informací, které jsou k jednotlivým sbírkovým předmětům k dispozici. Evidenční záznam má zajistit, aby **relevantní údaje o sbírkovém předmětu byly zaznamenány a spolu s předmětem trvale uchovány pro příští generace**. Některé údaje jsou **relevantní vždy**, ty jsou uvedeny v zákoně, a pokud jsou k dispozici, jejich uvedení je **povinné pro všechny** sbírkové předměty. Ke konkrétnímu sbírkovému předmětu ale mohou být k dispozici ještě další údaje, **relevantní právě jen pro něj**, a je proto chybou, když uvedeny nejsou, byť je zákon nevyžaduje. Velkým nešvarem při vedení sbírkové evidence je proto **formalismus**. Pořídí se evidenční záznam, který obsahuje všechny údaje stanovené zákonem, a má se za to,

že je všechno v pořádku. Jenže zákon stanoví pouze povinné minimum, které ale mnohdy nestačí k tomu, aby bylo optimálně využito potenciálu sbírkového předmětu pro zhodnocení sbírky. Co je platné, že je třeba bakelitové rádio paní Bezdíčkové, o kterém jste mluvila, pečlivě popsáno a evidenční záznam obsahuje všechny povinné údaje, když tam není to podstatné – odkaz na příběh paní Bezdíčkové – a ztrácí se důvod, proč bylo rádio do sbírky zařazeno? Když ale takovou otázku položím kurátorovi sbírky při kontrole, uslyším často, že „*nic takového zákon neukládá*“. Jindy zase má kurátor problémy s vyhledáním konkrétního sbírkového předmětu, nemá k dispozici lokační seznam, vždyť jej přece zákon nevyžaduje. Důsledek součtu všech podobných formalismů se ovšem nepříznivě projeví na vypovídací schopnosti sbírek a jejich srozumitelnosti pro příští generace. Muzejník by neměl ztrácet ze zřetele, že **smyslem evidenčního záznamu není vyhovět literě zákona, ale „vystavit každému sbírkovému předmětu legitimaci“, podle níž jej bude možné kdykoliv identifikovat, nalézt a pochopit, proč byl do sbírky zařazen, a to třeba i za sto let**. Někdy k tomu stačí uvést povinné údaje stanovené zákonem, ale v mnoha případech je třeba doplnit další informace nebo odkazy na doprovodnou dokumentaci. Po zavedení centrální evidence sbírek (CES) jsem viděl tisíce evidenčních záznamů, které muzea a galerie zasílají jako povinnou přílohu žádosti o doplnění evidenčních čísel nových přírůstků do CES, protože povinností ministerstva je posuzovat úplnost údajů. Formálně bývají – až na výjimky – evidenční záznamy v pořádku, a není proto důvod žádostem o zapsání nových evidenčních čísel do CES nevyhovět, ale... Představím-li si, že s těmi záznamy by měla muzea pracovat třeba za padesát nebo za sto let, kdy již nebude k dispozici svědectví těch, kdo předměty do sbírek zařazovali, musím se ptát, k čemu jim budou popisy typu „sklenička skleněná“ či „kost“, údaje o území, z něž byl předmět získán, typu „louka

za městem“ nebo údaje o způsobu a okolnostech nabytí typu „pozůstalost pana Nováka“ bez jakékoliv informace nebo odkazu, kdo byl pan Novák a proč jeho pozůstalost muzeum zařadilo do sbírky. A představuji si, jak se budou tvářit muzejníci za sto let na zdůvodnění, že „zákon tehdy více nevyžadoval“. Naše odpovědnost vůči budoucím generacím přece nespočívá pouze ve formálním uchování sbírek jako zdroje poznatků o světě, ale také v tom, že *uděláme vše pro to, aby pro ně byl tento zdroj srozumitelný a využitelný*. To ale pouhé formální dodržování zákona nemůže ve všech případech zaručit. Je to paradoxní – muzejníci si často stěžují na to, že jim zákon ukládá příliš mnoho povinností, ale zároveň se rádi vymlouvají na to, že to či ono zákon neukládá, a prezentují to jako chybu zákonodárce, že na některé věci „zapomněl“. Jenže kurátor sbírky nemůže vycházet pouze z toho, že má odpovědnost za dodržování zákona, má ji především vůči budoucím generacím, kterým by měl předat sbírku, jejíž vypovídací schopnost o přírodě a společnosti budou moci co nejlépe využít.

Dnes už je evidence jednoduchá, evidenční záznamy jsou vedeny v počítačové databázi, takže je možné je jednoduše aktualizovat a měnit. To dříve nešlo, a tak – jak jsem si už všimla – je v nich řada nesmyslů. Prohlížela jsem si přírůstkovou knihu a zjistila jsem, že některé předměty byly špatně určeny, chybně datovány. To se v počítači snadno opraví, že? Evidenční záznamy už většinou v počítačové databázi jsou, ale elektronické záznamy představují pouze *operativní pomůcku*, jediné platná, oficiální, tj. „úřední“, evidence musí být vedena *v listinné podobě* buď v autentizované evidenční (přírůstkové, inventární) knize, nebo na autentizovaných katalogizačních listech (kartách), kterými mohou být tisky z počítačové databáze. To proto, že „papírová“ forma evidence představuje stále ještě *nejbezpečnější trvalé*

uchování evidenčních záznamů, jejichž existence a přístupnost není závislá např. na přívodu elektrického proudu, poruchách softwaru či hardwaru atp. A také s tou aktualizací evidenčních záznamů je to trochu jinak. V chronologické evidenci se mohou změny provádět pouze tak, **aby zůstal zachován a byl čitelný text před změnou**, byť by se jednalo z vašeho pohledu o sebevětší nesmysl. Pro tuto zdánlivou nelogičnost mluví hned několik dobrých důvodů. Ten, kdo zařazoval předmět do sbírky a vyhotovil evidenční záznam, mohl mít k předmětu informace, které dnes už nelze dohledat. Nebudme namyšlení – „hloupý“ nemusí být jen muzejník z počátku 20. století a „chytrý“ nemusí být jen muzejník z počátku 21. století. Co když se nemýlil náš předchůdce, ale mýlíme se my? Evidenční záznam v přírůstkové knize vypovídá také o dobových znalostech, úrovni poznání, o způsobu vedení evidence a záznam je tak také historickým dokumentem. Proto se nic nesmí mazat, začerňovat nebo škrtat tak, aby to nebylo čitelné. Pokud je chronologická evidence („přírůstková kniha“) vedena v databázi počítače a oficiálními evidenčními záznamy jsou tisky z ní, musejí se v příslušném programu zakázat takové změny (mazání či škrtání), které by znehodnotily původní záznam. Jinak je tomu u evidence systematické, v ní je možné evidenční záznamy aktualizovat a měnit bez omezení – ovšem pouze tehdy, když není jediným stupněm evidence, což je u předmětů zařazených do sbírky před nabytím účinnosti současného zákona v některých případech možné.

Tak teď už je mi to jasné, jen nevím, ve kterých případech je povoleno vést pouze jeden stupeň evidence a proč se ten druhý nemusí doplnit, když, jak říkáte, je dvoustupňová evidence tak důležitá.

Pro odpověď se musíme vrátit do historie evidence sbírkových předmětů. Ta se v muzeích vedla už od jejich počátků

v 19. století, evidenční záznamy byly obvykle zaznamenávány do *inventárních knih*. Po přijetí zákona č. 54/1959 Sb., o muzeích a galeriích, byla v roce 1960 vydána první směrnice pro správu sbírek, kterou nahradila další směrnice, platná od roku 1984, a ta platila až do roku 2002, pro konkrétní muzeum až do zápisu jeho sbírky do CES, od té doby je evidence vedena podle zákona č. 122/2000 Sb., tedy dvoustupňová. Tu zavedly už ty dřívější směrnice a ukládaly povinnost ke všem sbírkovým předmětům vedeným v přírůstkových knihách doplnit druhý stupeň evidence na tzv. katalogizační karty. To se ale nikdy zcela nepodařilo, v roce 2002 byly v muzeích stále desítky tisíc sbírkových předmětů evidovaných pouze v prvním stupni evidence. Zároveň ale směrnice z roku 1984 umožňovala, aby nové přírůstky byly vedeny rovnou ve druhém stupni evidence, první stupeň mohl být vynechán, a tak v roce 2002 byly v muzeích a galeriích také sbírkové předměty zapsané pouze ve druhém stupni evidence. Zákon č. 122/2000 Sb. ukládá striktně vést evidenci dvoustupňovou, ale s tím, že evidence vedená před nabytím účinnosti zákona, pokud evidenční záznamy obsahují všechny povinné údaje, *je pokládána za evidenci podle nového zákona*. Chybějící záznamy ve druhém stupni evidence (systematické) k předmětům zařazeným do sbírky před nabytím účinnosti zákona č. 122/2000 Sb., resp. přede dnem zapsání sbírky do CES, už nemusejí být doplněny, ale **doporučuje se to**, protože druhý stupeň evidence představuje vlastně nejjednodušší *odborný katalog* sbírkových předmětů. Chybějící záznamy v prvním stupni evidence (chronologické) k předmětům zařazeným do sbírky před nabytím účinnosti zákona č. 122/2000 Sb., resp. přede dnem zapsání sbírky do CES, **doplněny být nemohou**, protože doplnění chronologické evidence, podle toho, jak byly předměty zařazené do sbírky, není z povahy této evidence možné.

Pouze jednostupňová evidence může být také vedena v případě, že sbírku tvoří maximálně tři tisíce sbírkových

předmětů. Jakmile ale bude sbírku tvořit více než tři tisíce sbírkových předmětů, má muzeum povinnost vést dvoustupňovou sbírkovou evidenci a tato povinnost se vztahuje na *celou sbírku jako věc hromadnou*, nikoliv jen na sbírkové předměty zapsané do chronologické evidence po překročení té třítisícové hranice.

Také v našem muzeu byly některé sbírkové předměty vedeny pouze v systematické evidenci, a tak po roce 2002 prý tehdejší ředitelka nařídila, aby byla chronologická evidence doplněna, zavedly se nové přírůstkové knihy.

Ano, s tím se běžně setkáváme v řadě muzeí, i když to nemá logiku, zavedení nových přírůstkových knih zpětně není možné, chronologickou evidenci *nelze zrekonstruovat*. Výsledkem zavedení nových „přírůstkových“ knih může být pouze „dvojí“, nikoliv dvoustupňová evidence, čísla, kterým se říká přírůstková, o tom, kdy byl přírůstek zařazen do sbírky, nic neříkají. Evidenční záznamy jsou rekonstruovány podle systematické evidence, z níž se můžete dozvědět, že předměty byly zařazené do sbírky třeba v roce 1987, ale nikoliv, zda byl jeden z nich do sbírky zařazen v lednu jako první a další v říjnu jako stopadesátý. Zda sbírkovému předmětu přidělíte evidenční číslo 1/87 nebo 150/87, je pak jen na vás, žádná informace z toho neplyne. Zavedení této „druhé“ evidence není ale na škodu, je-li uložena odděleně od systematické evidence, snižuje nebezpečí poškození či zničení sbírkové evidence.

Kromě oficiálních evidenčních záznamů máme v muzeu ještě celou řadu jiných „evidencí“. Naši předchůdci se, dokonce někdy několikrát, pokoušeli evidenci přepsat, asi aby byla přehlednější nebo lépe čitelná. Obvykle byl ale záměr opuštěn a zůstala jen torza „nových“ inventárních knih. Některé sbírkové předměty byly ale označeny „novými“ evidenčními čísly, která jsou dnes vlastně neplatná. Co s tím?

Ano, i s tím je možné se setkat v řadě muzeí. Jak se měnili kurátoři, některého z nich napadlo, že by bylo lepší evidenci přepsat. To je sice možné, ale muzeum by k tomu mělo přistoupit jen tehdy, když je pro to opravdu vážný důvod, např. když jsou evidenční záznamy nečitelné, přírůstkové či inventární knihy silně poškozené atp. Pak je ale nutné věc dotáhnout do konce, což se obvykle nestává. Byla založena nová přírůstková nebo inventární kniha, sbírkové předměty začaly být přečíslovávány, ale dobrý úmysl byl opuštěn. K některým sbírkovým předmětům pak existuje několik evidenčních záznamů v různých knihách a na předmětech je několik různých evidenčních čísel a také popisy předmětů a další povinné údaje se často více či méně liší. Je třeba rozhodnout, která evidence je ta „pravá“, a pokud je to jen trochu možné, měla by to být ta nejstarší, tu je třeba autentizovat, aby bylo zřejmé, že to ta „pravá“ je. V žádném případě ale nelze doporučit ty ostatní evidence likvidovat! I v té „nepravé“ evidenci mohou být důležité údaje o sbírkových předmětech, proto je vhodné ji uchovávat jako součást doprovodné dokumentace ke sbírce. Nelze doporučit ani odstraňování „neplatných“ evidenčních čísel z předmětů, protože pak by ta „nepravá“ evidence ztratila i pro doprovodnou dokumentaci jakýkoliv smysl.

V evidenčních záznamech jsem také našla slova, názvy a hlavně zkratky, které mi nic neříkají.

To se stává a v této souvislosti musím znovu připomenout, že sbírka – a tedy i evidenční záznamy – jsou **určeny pro budoucí generace**, pro které by měly být **srozumitelné**. Jestliže třeba muzejník napíše, že loutka ježibaby byla nalezena při opravě střechy na půdě „Leninova domu“ v roce 1951, a zařadí ji k jiným loutkám, darovaným podle evidenčních záznamů muzeu v roce 1946 majitelem hostince „Modrá hvězda“, může se jednat o dva různé domy anebo

také o týž hostinec, v různých dobách přejmenovávaný. Kdyby uvedl číslo popisné, bylo by vše jasné. A věděla byste dnes, co znamená údaj, že dárce předmětu byl v roce 1953 Jan Novák, vedoucí prodejny Tep? Věděla byste, že to byla prodejna textilu? No, a zkratky by neměly být používány vůbec, protože i ty, jejichž význam znal ve své době doslova každý, mohou být po létech nesrozumitelné.

A k čemu je dobrá ta autentizace evidenčních záznamů? Víím, že je povinná, víím, jak se provádí, ale nějak mi uniká smysl toho úmorného razítkování a podepisování evidenčních záznamů nebo jejich označování evidenčním číslem sbírky. A co je lepší, razítkovat a podepisovat, nebo označovat evidenčním číslem sbírky?

Autentizace je jedinou možností, jak odlišit tu „pravou“ evidenci od případných jiných, které tvoří součást doprovodné dokumentace. Je také jedinou možností, jak prokázat, že evidenční záznam skutečně patří ke sbírkovému předmětu, který je součástí konkrétní sbírky zapsané v CES. Razítko a podpis přiřazují evidenční záznam ke sbírce spravované určitým správcem (muzeem), evidenční číslo sbírky v CES přiřazuje sbírkový předmět ke sbírce určitého správce a určitého vlastníka, kteří jsou rovněž uvedeni v CES. Má to, mimo jiné, i ryze praktický význam. Např. při odcizení sbírkového předmětu je povinností muzea ohlásit to Policii ČR a vyšetřovatelé chtějí doložit, že byl odcizen předmět, který je skutečně součástí sbírky muzejní povahy zapsané v CES, že jde o majetek konkrétního vlastníka sbírky. Jediným průkazným dokladem o tom, že předmět byl do sbírky zařazen a je její součástí, je evidenční záznam, žádným jiným dokumentem to prokazatelně doložit nelze. Nestačí, když předložíte záznam, který sice sbírkový předmět popisuje a uvádí k němu řadu dalších údajů, ale není z něj zřejmé, které sbírky je předmět součástí, kdo je jejím vlastníkem,

kteřé muzeum je správceřm sbírky, protože to tam není uvedeno vůbec, anebo je to tam sice napsáno, ale zápis není ničím ověřen. A co teprve, když je v záznamu uvedeno, že správceřm sbírky je třeba Okresní muzeum v Písku, ale žádné muzeum tohoto názvu dnes neexistuje? Autentizace je proto z řady důvodů nezbytná. A lepší je, když je provedena vepsáním evidenčního čísla sbírky v CES. Tím se např. to písecké muzeum totiž vyhne prokazování, že dnešní Prácheňské muzeum v Písku je právním nástupceřm někdejšího Okresního muzea v Písku, protože z evidenčního čísla sbírky v CES, které zůstává stále stejné, i když muzeum změnil název, lze kdykoliv vyčíst, kdo je správceřm a vlastníkem sbírky. Tedy pokud jsou údaje v CES aktualizované, což je povinnost správceřm sbírky, na kterou se ale občas zapomíná.

Tak dobře, ale pro nás to např. znamená všechny katalogizační listy orazítkovat a oparařmovat nebo označit evidenčním čísleřm sbírky v CES, to je strašná práce, na kterou nemáme čas ani lidi. Ano, to jsou časté stesky, představa, že si někdo sedne k desítkám tisíců katalogizačních listů a bude razítkovat, je opravdu děsivá. Musím být ale trochu nepřijemný. I vaše muzeum, jehož sbírka byla zapsána do CES v roce 2002, už jistě splnilo povinnost za deset let provést úplnou inventarizaci všech sbírkových předmětů zařazených do sbírky ke dni vydání osvědčení o zápisu sbírky do CES, a vzít tudíž do ruky všechny evidenční záznamy. To byla příležitost označit je, třeba jednoduchým razítkem, evidenčním čísleřm sbírky v CES. Takže stesky na strašlivou práci mohly být pochopitelné před deseti lety, ale v současné době už nemá jí opodstatnění. Já vím, chcete namítnout, že způsob autentizace upravila až novela prováděcí vyhlášky k zákonu v roce 2013, ale nemáte pravdu. Povinnost zapsat do evidenčního záznamu evidenční číslo sbírky v CES trvala už od roku 2002. Jenže stejně jako ve vašem muzeu ani v jiných

muzeích splněna nebyla. Novela vyhlášky dáva pouze na vybranou – můžete buřm uvést evidenční číslo sbírky v CES, anebo opatřit evidenční záznam razítkem muzea a parařmou. Tím vyhláška vyšla vstříc těřm, kdo již dříve razítkovali a popisovali. A pokud neautentizované katalogizační listy necháte svázat a vytvoříte tak vlastně inventární knihu, stačí pak očíslovat její stránky a autentizovat jedním razítkem celou knihu.

Hm, dostal jste mě. Mohl byste mi ale ještě něco říci k jednotlivým povinným údajům v evidenčním záznamu, abych si byla jistá, co mám do záznamu vlastně psát?

Dobře, věnujme se dvěřm, které bývají nejčastěji nedostatečné. Tím prvnířm je „název a stručný popis sbírkového předmětu“. Tento údaj slouží k identifikaci předmětu a kromě multiplikátů, tj. věcí stejných, identických, by měl být pro každý sbírkový předmět jedinečný. Často se hřeší na to, že předmět je identifikovatelný podle evidenčního čísla, jenže nedokážeme zajistit, aby se nikdy nestalo, že se evidenční číslo při manipulaci nebo třeba při konzervování předmětu setře, znečitelní apod. Většinu předmětů lze zcela přesně určit, a tedy i nějak nazvat, např. „hluchavka bílá“, „slavík obecný“, „záušnice“, „svatební čepec“. Ve sbírkách je ale také řada věcí, které takto jednoznačně nazvat nelze, anebo to muzejníci nedokážou. Pak je třeba název „opsat“, o to více se soustředit na popis sbírkového předmětu. Názvy typu „sklenička“, „zlomek nádoby“, „fragment kosti“, „sečná zbraň“ atp. bez dalšího popisu neumožňují předmět identifikovat.

Tím druhým údajem, který bývá nedostatečný, je způsob a okolnosti nabytí. Způsob nabytí (např. vlastní sběr, dar, pozůstalost, koupě atp.) se obvykle uvede, ale opomíjeny jsou okolnosti nabytí. Nedořmíte se často, zda se jednalo o náhodný nález, nebo byl předmět získán prostřednictvím nějakého průřmzkumu, kdo byl dářmce, jak a k čemu předmět užíval

nebo jak k němu přišel, kdo byl pan Novák, jehož pozůsta-
lost muzeum přijalo, atp. To všechno by mělo být v evidenč-
ním záznamu uvedeno anebo by tam měl být odkaz na do-
vodnou dokumentaci. Když je předmět např. chybně ur-
čen, tj. je chybný název předmětu, dá se to později napravit,
třeba když je předmět evidován v druhém stupni evidence,
chybějící údaje o okolnostech nabytí předmětu už ale časo-
později doplnit nelze, už je nikdo nezná, jsou ztraceny.

Vím, že v případech uvedených v prováděcí vyhlášce k zákonu
může být sbírkový předmět tvořen souborem věcí movitých.
Vím, co jste nám o tom říkal na přednášce, ale kolegové mi řekli,
že to je proto, že zvláště kurátoři početných sbírek, hlavně příro-
dovědných a archeologických, by nezvládli evidovat každý střep
a každého brouka jako samostatný sbírkový předmět, a proto je
v některých případech tolerována tzv. hromadná evidence.

To je sice běžně tradovaný, ale nesprávný výklad a zavádě-
jící je i používaný termín „hromadná evidence“. *Opravdu
o žádnou hromadnou evidenci nejde.* Sbírkovým předmětem –
základní evidenční jednotkou – je obvykle jedna věc mo-
vitá (nebo preparát lidského či zvířecího těla nebo jejich
částí nebo kosterní pozůstatek lidský nebo zvířecí), *kte-
rou lze názvem a popisem odlišit od jiné.* V některých případech
ale může být sbírkovým předmětem **soubor takových věcí**
(nebo preparátů či kosterních pozůstatků). Obecně tehdy,
když má být zohledněno, že tyto věci nepatří k sobě jen pro-
to, že byly na základě nějakého sbírkotvorného záměru za-
řazeny do jedné sbírky, ale **patřily k sobě už v době, kdy
sloužily svému původnímu účelu**, např. se jedná o pís-
emnosti, fotografie, negativy, tisky, filmové záznamy, kresby
a náčrty vážící se k jednomu tématu nebo k jedné, význam-
né osobnosti, o části jednoho funkčního celku, anebo se
jedná o stejné věci jednoho druhu (multiplikáty), případ-
ně o věci, které sice nejsou zcela stejné, ale **kte-
ré názvem**

a popisem lze jen obtížně odlišit, např. přírodniny jed-
né systematické skupiny, fragmentární archeologický ma-
teriál atp. Asi nejlépe to lze vysvětlit na příkladu archeolo-
gického fragmentárního („střepového“) materiálu. Získá-li
muzeum z jednoho záchranného výzkumu na jedné lokalitě
např. 200 fragmentů z těl keramických nádob jedné kultury,
které názvem a popisem lze jen velmi obtížně odlišit (muse-
ly by se např. měřit či vážit, kreslit či fotografovat), je nelo-
gické do sbírky zařadit 200 sbírkových předmětů se stejným
názvem a popisem („zlomek keramické nádoby“), stejnou
lokalitou („Dolní Lhota, Pod duby“) a se stejným způsobem
nabytí („záchranný archeologický výzkum č. 5/2009). Proč?
Protože jsme si řekli, že do sbírky by měly být zařazovány
takové sbírkové předměty, které nějak sbírku zhodnocují,
tj. mají schopnost přispět k jejímu významu pro prehisto-
rii, historii atd. Jeden fragment z těla keramické nádoby, ne-
profilovaný, nezdobený, ale takovou *schopnost nemá*. Kdyby
se náhodou z toho střepu setřelo evidenční číslo, nikdo by
ani nemohl zjistit, o který sbírkový předmět se vlastně jed-
ná, který z dvou set – úplně stejných – evidenčních zázna-
mů k němu přiřadit. Neměl by ani tušení o tom, že podob-
ných fragmentů se na stejném místě našlo 200, evidenční
záznam k jednomu fragmentu obvykle neobsahuje informa-
ce, že podobných fragmentů bylo nalezeno více. Pokud je
ale do sbírky zařazen sbírkový předmět, který tvoří soubor
200 fragmentů z těl keramických nádob, pak takový před-
mět nepochybně sbírku zhodnocuje a evidenční záznam
(„soubor 200 ks zlomků z těl keramických nádob, kultury té
a té, z lokality Dolní Lhota, Pod duby, získaný záchranným
archeologickým výzkumem č. 5/2009“) tento sbírkový před-
mět jednoznačně odlišuje od jiných sbírkových předmětů.
Využití možnosti, aby byl sbírkový předmět tvořen soub-
rem věcí, není tedy v žádném případě „úlitbou líným“. Pro
lepší pochopení uvedu ještě jeden příklad. Pokud víme, že

do sbírky by měl být zařazen takový sbírkový předmět, který ji zhodnotí, logicky z toho plyne, že naopak ztráta takového předmětu sbírku více či méně ochudí, sníží se vypovídací schopnost sbírky o přírodě či společnosti. Pokud by se ztratil (byl odcizen, zničen atp.) sbírkový předmět tvořený souborem těch 200 keramických fragmentů z jedné lokality, získaný v rámci konkrétního archeologického výzkumu, ke znehodnocení sbírky by *nepochybně došlo*. Se ztrátou takového sbírkového předmětu by se ztratily nějaké informace o pravěkém či středověkém osídlení. Kdyby se ale ztratil sbírkový předmět, kterým by byl jeden fragment z těla keramické nádoby z těch dvou set nalezených, *k žádnému prokazatelnému znehodnocení sbírky by nedošlo*, žádné informace o pravěkém či středověkém osídlení by se neztratily. A nutně bychom se museli ptát, proč byl tedy tento sbírkový předmět do sbírky zařazen. O tom, k jak absurdním výsledkům může vést nepochopení možnosti zařazovat do sbírky sbírkové předměty, tvořené soubory věcí movitých nebo fragmentů zvířecích či lidských kosterních pozůstatků, svědčí situace v jednom malém městském muzeu, které spravuje jednu z nejpočetnějších archeologických sbírek u nás, čítající řádově statisíce sbírkových předmětů. Tato doslova obrovská sbírka vznikla jednak díky velmi aktivní práci archeologického pracoviště muzea při záchranných archeologických výzkumech, kterou lze jen obdivovat, ale jednak také tím, že každý archeologický fragment, včetně nerozlišitelných „střepů“ z těl keramických nádob, je ve sbírce zapsán jako samostatný sbírkový předmět. K těm nerozlišitelným fragmentům byly s mimořádným úsilím muzejníků pořizovány evidenční záznamy, ovšem rovněž nerozlišitelné, na všech je uvedeno, že sbírkovým předmětem je „zlomek keramické nádoby“, a také všechny ostatní údaje jsou shodné s údaji na mnoha dalších evidenčních záznamech. Výsledkem tohoto léta praktikovaného, ale chybného

postupu je sice obdivuhodně početná sbírka, která však obsahuje statisíce sbírkových předmětů, jež ji nijak nezhodnocují, protože o pravěkém či středověkém osídlení nepřinášejí takřka žádné relevantní informace.

Ještě se musím zmínit o velmi časté chybě při vedení evidence sbírkových předmětů, jimiž jsou archeologické nálezy. Před nabytím účinnosti zákona č. 122/2000 Sb. bylo možné, aby byl vyhotoven jeden evidenční záznam k více sbírkovým předmětům. Např. ke dvěma stům fragmentů z těl keramických nádob, z nichž každý byl sbírkovým předmětem a byl označen evidenčním číslem, byl vyhotoven *jeden evidenční záznam* ke sbírkovým předmětům A 2001 až A 2200. Jednalo se v těchto případech skutečně o *hromadnou evidenci*. Po nabytí účinnosti zákona č. 122/2000 Sb. **to však už není možné**, protože zákon ukládá povinnost vyhotovit ke **každému** sbírkovému předmětu evidenční záznam. K těm dvěma stům fragmentů musí být tudíž vyhotoveno buď dvě stě evidenčních záznamů ke sbírkovým předmětům A 2001 až A 2200, anebo jeden evidenční záznam ke sbírkovému předmětu ev. číslo A 2001/1–200, kterým je *soubor věcí movitých*. Oba způsoby jsou *formálně* správné, ale už jsme si řekli, že jde-li o fragmenty z těl keramických nádob, *věcně* správný je ten druhý způsob evidence.

Kolegové ale namítají, že třeba u těch přírodnin jedné systematické skupiny, např. preparátů brouků z čeledi střevlíkovitých, může být každý střevlík sebrán na jiné lokalitě, takže stejně musím zařadit do sbírky každého střevlíka jako samostatný sbírkový předmět.

Nemusíte. V takových případech se za součást evidenčního záznamu pokládají také údaje, které jsou uvedeny na lokálních štítcích u jednotlivých preparátů nebo na tzv. schůdkách na jednotlivých herbářových položkách, kde je uvedena konkrétní lokalita.

Souborem věcí, zařazeným do sbírky jako jeden sbírkový předmět, může být také soubor písemností, tisků, negativů, fotografií atp., vážící se k jedné významné osobnosti. Není to příliš vážné? Nemělo by být, třeba ve vyhlášce k zákonu, uvedeno, podle jakých kritérií má být význam té osobnosti posuzován?

Těch kritérií je tolik, že je nelze v obecně závazném právním předpise postihnout. Muzea se zabývají jak historií „velkou“, tak historií regionální a místní a mohou získat pro sbírku jak třeba část pozůstalosti nositele Nobelovy ceny, tak třeba pozůstalost starosty z 20. let minulého století, který se mimořádně zasloužil o rozvoj města, světově proslulého umělce nebo třeba činovníka místního Sokola nebo dlouholetého pracovníka muzea. Význam osobnosti je proto třeba vždy „měřit“ typem muzea a zaměřením jeho sbírky, a dále tím, jaký byl přínos osobnosti např. pro dějiny světové, evropské, celostátní, regionální, místní..., pro rozvoj vědy, kultury, umění, literatury, architektury, techniky, průmyslu, politiky, spolkového života, ochrany přírody, ochrany památek, muzejnictví atp. Je to na zvážení kurátorů, poradního sboru pro sbírkotvornou činnost, kritéria pro posouzení významu osobnosti opravdu nemůže stanovit právní předpis. Už v evidenčním záznamu ke sbírkovému předmětu, tvořenému souborem věcí, by ale vždy mělo být zřejmé, proč je osobnost, k níž se sbírkový předmět váže, vnímána jako významná. Pokud tam taková informace není, může se po letech stát, že se i na druhy významnou osobnost zapomene a s tím se vytratí i důvod, proč je ve sbírce její pozůstalost.

Měli jsme v muzeu nedávno problém. Jeden badatel požadoval, aby mu muzeum zpřístupnilo veškerou sbírkovou evidenci, ale náš pan ředitel se tomu bránil, nechtěl to dovolit. Badatel ale tvrdil, že na to má právo, hrozil žalobou... Potom se to nějak urovnalo, ale mě by zajímalo, jak to se zpřístupněním sbírkové evidence vlastně je.

To je opravdu docela vážný problém. Veřejné muzeum, financované převážně z veřejných prostředků, tedy z peněz daňových poplatníků, spravující sbírky, které jsou *veřejným statkem*, tj. věci určenou k obecnému užívání, by mělo prakticky všechno, co se týká sbírky, poskytnout veřejnosti. Je ale třeba dodržovat určité podmínky.

Jaké podmínky to jsou?

Tou základní podmínkou je, že sbírka ani jednotlivé sbírkové předměty nebudou vystaveny hrozbě poškození nebo zničení vlivem nepříznivých vnějších vlivů prostředí nebo nevhodným zacházením, že nebude dotčena povinnost muzea uchovávat sbírku v její celistvosti jako věc hromadnou... Další podmínkou je ale také to, že zveřejněním nebudou ohroženy zájmy třetích osob, že nebudou porušeny jiné zákony, např. zákon o ochraně osobních údajů, což právě hrozí při zveřejnění sbírkové evidence. V evidenčních záznamech mohou být uvedena např. jména a adresy dárců sbírkových předmětů, jména a adresy jejich autorů, soukromých sběratelů, držitelů autorských práv k předmětům atp. Tito lidé obvykle nedali souhlas ke zveřejňování takových údajů, vždyť by to pro ně mohlo znamenat dokonce reálné ohrožení, např. ze strany lupičů a zlodějů. To musí muzeum respektovat. Je ale pravda, že tento problém není jednoznačně legislativně ošetřen, a proto dochází ke sporům. Je to námět pro budoucí novelizaci právních předpisů.

Teď ještě k něčemu jinému. Předpokládám, že si každé muzeum může do sbírky zařadit, co chce, tak proč nemůže ze sbírky také, co chce, kdykoliv vyřadit? Proč může vyřazovat jen z určitých důvodů?

Ono to není úplně tak, že si muzeum může do sbírky zařadit, co se mu líbí. Sbírkovým předmětem sice může být cokoli, ale okruh předmětů, z něhož to které muzeum

předměty vybírá, je vymezen především *zřizovací listinou muzea*, v níž musí být uvedeno, z jakého území a v jakých oborech převážně získává sbírkové předměty. O tom jsme už mluvili. Víme také, že sbírka je „živá“, tj. není souborem věcí „jednou provždy“, ale je doplňována a musí být umožněno, aby z ní mohly být předměty také vyřazovány. Obecně se jedná o dva okruhy důvodů pro vyřazení – *věcné (odborné) a právní*. Z důvodů věcných lze ze sbírky vyřadit předměty, které *sbírku nezhodnocují, tj. nepřispívají k její schopnosti být prostředkem pro realizaci muzeality*, z důvodů právních pak předměty, které *buď podle zákona či na základě rozhodnutí soudu přestaly být majetkem vlastníka sbírky anebo byly za majetek vlastníka sbírky pokládány mylně a nade vší pochybnost se prokázalo vlastnictví jiné právnické nebo fyzické osoby*. Z jiných důvodů předměty ze sbírky vyřazovat nelze. K tomu, že předmět sbírku nezhodnocuje, může dojít tak, že předmět fyzicky dožil nebo byl nevratně poškozen (zničen), pak je vyřazen z důvodu *neupotřebitelnosti*, anebo bylo na základě nového odborného posouzení předmětu zjištěno, že důvody pro jeho zařazení do sbírky pominuly, nebo dokonce nikdy neexistovaly. Je slyšet často stesky, že vyřazování je příliš komplikované a muzea se nemohou efektivně zbavovat pro sbírku nepotřebných věcí. Vyřazování ale nemůže být úplně snadné, protože se může jednat o *krok nevratný* (následuje prodej, převedení i likvidace předmětu) a cena za případný omyl je příliš vysoká. Proto je třeba dodržovat *ve veřejném zájmu* důsledně určitá pravidla a vyvarovat se spěchu.

V zákoně jsou uvedeny ale ještě další dva důvody pro vyřazení předmětu ze sbírky – ztráta a výměna. O těch jste nemluvil. Máte pravdu, napravím to. V obou případech se ale jedná vlastně o přebytečnost. Když chcete vyměnit jeden sbírkový předmět za jiný, musíte nejprve doložit přebytečnost toho vyměňovaného pro sbírku, tj. že ho nový předmět skutečně

nahradí, že sbírka neutrpí a že pro sbírku není přínosem, aby její součástí byly předměty *oba*. V případě ztráty je předmět pro sbírku rovněž přebytečný, nijak ji nezhodnocuje, protože neexistuje. Ale pozor – to neplatí, pokud je prokázáno anebo existuje důvodné podezření, že předmět byl odcizen. V takovém případě totiž stále existuje možnost, že bude vrácen, a nemůže být tudíž pro sbírku přebytečný. Kdyby byl vyřazen, mohly by nastat problémy s jeho navrácením. Pokud by byl odcizený předmět totiž nalezen u jiné osoby, než je osoba pachatele, která jej mohla nabýt tzv. v dobré víře, vymáhá se od ní soudně a muzeum by muselo prokázat, že ho vyřadilo ze sbírky až poté, co byl odcizen. Když ale existuje nezpochybnitelný důkaz, že předmět stále je součástí sbírky, nikdy nebyl vyřazen, má vymáhání mnohem větší nadějí na úspěch.

Co když se ale ztratí nebo zničí jen jedna věc ze souboru, který tvoří jeden sbírkový předmět. Sbírkový předmět, který byl tvořen např. padesáti věcmi, je nyní tvořen už jen 49 věcmi, což neodpovídá evidenčnímu záznamu. Co s tím?

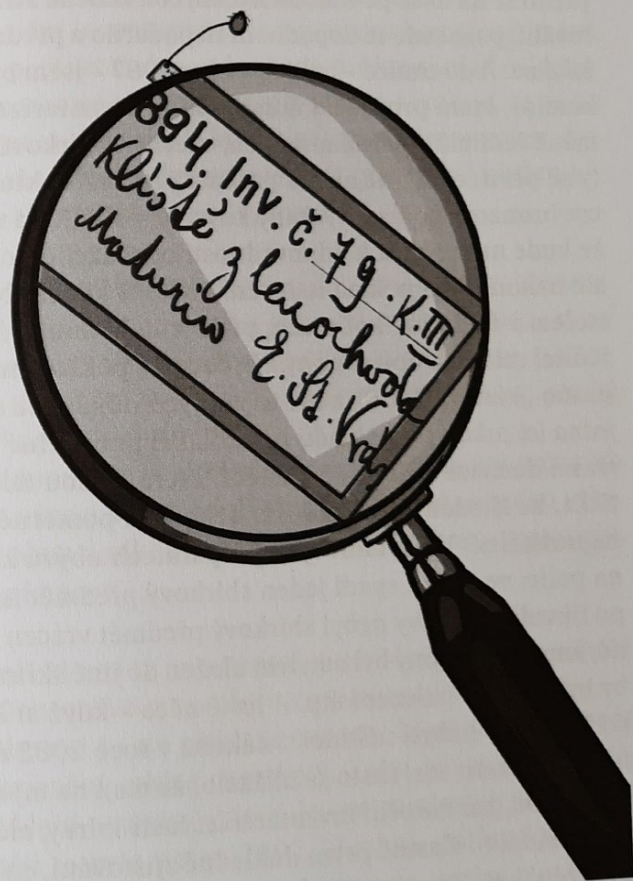
To je trochu svízelná situace, protože část sbírkového předmětu není možné ze sbírky vyřadit. Musíte si pomoci tak, že z té ztracené nebo zničené věci nejprve administrativně „uděláte“ samostatný sbírkový předmět, tj. vyhotovíte pro něj v systematické evidenci evidenční záznam, necháte jeho evidenční číslo (inventární) zapsat do CES a vzápětí požádáte o zrušení tohoto čísla z důvodu vyřazení sbírkového předmětu ze sbírky z důvodu přebytečnosti, neupotřebitelnosti, ztráty nebo výměny a ze sbírky jej vyřadíte. Je to trochu složité, ale jinak to nejde, protože by hrozilo, že ze souborů se budou bez jakéhokoliv zdůvodnění a zdokumentování ztrácet jejich části. Jestliže je v evidenčním záznamu uvedeno, že sbírkový předmět tvoří 50 věcí movitých, ale fyzicky jich tam je pouze 49, musíte doložit, co se stalo s tím chybějícím.

Pro průkaznost evidence sbírkových předmětů je důležité označení předmětu evidenčním číslem. Na některé předměty ale čísla nejde napsat. Buď proto, že to je technicky obtížné, předmět je např. příliš malý, anebo proto, že by číslo předmět znehodnotilo. Např. psát čísla na mince, některé písemnosti, preparáty přírodnin atp. by byla přece doslova zhůvěřilost. Jaký je v takových případech správný postup?

Řeší se to tak, že čísla jsou k předmětům připojena např. na visačkách, u preparátů přírodnin jsou např. uvedena na podstavcích či skleněných válcích nebo jsou uvedena na obalech (např. na skleněných epruvetách, krabičkách, obálkách, deskách atp.). Samozřejmě, že v takových případech existuje možnost oddělení obalu – a tedy i evidenčního čísla – od předmětu, např. při vystavování předmětů, a je pak obtížné ztotožnit předmět s evidenčním záznamem podle čísla. O to víc je třeba dbát na pečlivý popis sbírkového předmětu, aby bylo možné jej s evidenčním záznamem ztotožnit podle něj.

A co inventarizace? Na tu si u nás v muzeu všichni stěžují, je pracná a kvůli ní nemůžeme stihnout jinou, podle kolegů důležitější práci.

Muzeum má povinnost uchovávat sbírku v její celistvosti, jako věc hromadnou, což ovšem předpokládá starat se o každý ze sbírkových předmětů, které sbírku tvoří. Těch předmětů jsou tisíce, statisíce, a někdy dokonce miliony. A nezbyvá tudíž než tyto předměty kontrolovat a k tomu slouží inventarizace. Jejím smyslem je neustálé ověřování, že sbírka je uchovávána ve své celistvosti, tj. že všechny sbírkové předměty, které sbírku, jako věc hromadnou, tvoří, skutečně existují, ověřování jejich stavu a optimálního způsobu uložení a ověřování souladu evidenčního záznamu se skutečností. Inventarizace představuje trochu nepříjemnou a nikdy nekončící práci, ale nezbytnou. Potíž je v tom, že sbírka je věcí hromadnou a ověřování

její celistvosti se neobejde bez ověřování existence a stavu jednotlivých sbírkových předmětů, které ji tvoří. Nedá se nic dělat, inventarizace představuje jediný možný způsob, jak sbírku *udržovat v pořádku*. Známe z dávné minulosti případ, kdy došlo k úplnému zničení sbírkových předmětů jen proto, že se do krabice, kde byly uloženy, 30 let – ano, slyšíte dobře, třicet let – nikdo nepodíval. Z nedávné minulosti znám zase případ, kdy byla zjištěna ztráta sbírkových předmětů, ke kterým nemohlo dojít jinak než jejich odcizením, ale přišlo se na to až po mnoha letech, což značně ztížilo vyšetřování, pachatele se dopadnout nepodařilo a předměty najít také ne. A do třetice – bylo to v roce 1987 – jsem byl členem komise, která prováděla mimořádnou inventarizaci při výměně ředitelů v jednom muzeu, všechny sbírkové předměty se při ní našly, až asi na patnáct předmětů, které tvořily tzv. bronzový poklad, vyoraný kdysi na poli. Už to vypadalo, že bude nutné hnát k odpovědnosti odcházejícího ředitele, ale nakonec byl poklad nalezen. To když kdosi objevil pod stolem v ředitelně koberecem přikrytou bednu, o kterou si ředitel celá léta opíral nohy. Na bedně s pokladem bylo napsáno „výstava 1966“ a byl to zároveň důkaz, že se *dvacet jedna let* nikdo po pokladu nepídil. Při pravidelné inventarizaci dochází ale k řadě zjištění, která nejsou tak dramatická, ke škodám ještě nedošlo nebo jsou poměrně snadno napravitelné. V kapalinných preparátech ubývá kapalina, na polici ve skříni spadl jeden sbírkový předmět na druhý, po likvidaci výstavy nebyl sbírkový předmět vrácen do skříně, kam patří, a jiný byl omylem uložen do jiné skříně, takže by byl těžko k nalezení atp. A ještě něco – když si kurátoři stěžovali po nabytí účinnosti zákona v roce 2002 na pracnost inventarizace, často se ukázalo, že mají na mysli nikoliv běžnou, každoroční inventarizaci části sbírky, ale *úplnou revizi sbírky*, tj. vlastně první důkladné zjišťování, co vlastně v muzeu mají. To, samozřejmě, je úmorná a časově náročná

práce, zatímco běžná inventarizace části sbírky, která je více méně v pořádku, už zdaleka tak náročná není. Často si kurátoři také stěžují na to, že inventarizační cyklus, tj. doba, za kterou je nutné zinventarizovat všechny sbírkové předměty, které sbírku tvořily na jeho začátku, je pro muzea s početnými sbírkami příliš krátká, že by měla být třeba padesátiletá. Tak tomu bylo před nabytím účinnosti zákona, kdy velká muzea měla takto dlouhé inventarizační cykly stanoveny. Jaká ale pak byla motivace kurátorů inventuru provádět? Kolik z nich se konce cyklu pracovně „dožilo“?

Každoroční inventarizace je nejen zárukou, že nejméně za deset, patnáct či dvacet let bude ověřen soulad evidenčního záznamu se skutečností, ale je také zárukou, že se do skříní, regálů, zásuvek či krabic někdo podívá *mnohem častěji*, protože každý sbírkový předmět přece není uložen někde sám, ale obvykle spolu s jinými.

Jenže obvykle, např. v té jedné skříni, jsou uloženy sbírkové předměty jednoho oboru či z jednoho materiálu atp., které jsou inventarizovány v jednom termínu, takže když je inventura všech předmětů ve skříni dokončena, nemusí se do skříně stejně nikdo těch x let podívat.

Proto se doporučuje, aby byla pro výběr předmětů určených k inventarizaci občas používána metoda náhodného výběru počítačem a nikoliv vždy výběr podle oborů, materiálů, skříní, místností...

Připomněl jste mi ty inventarizační cykly. Jak to s nimi vlastně je, jak ministerstvo provádění inventur kontroluje?

Vysvětlíme si to na příkladu muzea, které má stanovený inventarizační cyklus desetiletý. Začal běžet dnem vydání osvědčení o zápisu sbírky do centrální evidence sbírek, nejčastěji to bylo v roce 2002. Všechny sbírkové předměty, které k tomuto dni byly zařazeny do sbírky, musely být

zinventarizovány nejpozději za deset let, tedy v roce 2012. Na každém evidenčním záznamu v systematické evidenci, a pokud není vedena, tak v chronologické evidenci, musí být do konce roku 2012 vyznačeno provedení inventury. Další inventarizační cyklus začne běžet prvním dnem měsíce následujícího po ukončení prvního cyklu a za deset let, tedy nejpozději koncem roku 2023, na každém evidenčním záznamu v systematické evidenci, a pokud není vedena, tak v chronologické evidenci, musejí být u stejných sbírkových předmětů nejméně dva záznamy o provedení inventury a u předmětů, které byly zařazeny do sbírky po dni vydání osvědčení o zápisu sbírky do CES a jsou součástí sbírky už nejméně deset let, alespoň jeden záznam o provedení inventury atp.

Jestli tomu dobře rozumím, musí být úplná inventura ukončena nejpozději za deset let. Když to ale zvládneme třeba už za šest let, zbývající čtyři roky inventarizovat nemusíme. Je to tak? Ne, ne, tak to není. Jedná se o inventarizaci **každoroční**, a proto musí probíhat každý rok inventarizace buď celé sbírky, anebo její určené části. Jinak by hlavní účel inventarizace, tj. průběžná kontrola stavu a celistvosti sbírky, nebyl naplněn. Pokud si inventarizační cyklus zkrátíte, budou některé sbírkové předměty inventarizovány v průběhu lhůty stanovené pro inventarizaci všech sbírkových předmětů vícekrát.

A jak máme postupovat, když se některé předměty při inventarizaci nenajdou?

Sepíše se o tom protokol a ředitel muzea uloží nápravná opatření. Postup závisí na tom, zda je či není důvodné podezření, že předměty byly odcizeny. Pokud ano, je třeba bez odkladu konat, tj. oznámit to Policii ČR a ministerstvu. Pokud důvodné podezření na odcizení není, tím prvním opatřením by mělo být stanovení termínu pro dohledávání

předmětů, je totiž možné, že v muzeu jsou, jen se je nepodařilo při inventarizaci dohledat. Svědčí to sice o tom, že sbírka není zcela v pořádku, ale stát se to může. Třeba kurátor opomněl poznamenat, že předměty jsou v konzervátorské dílně, v expozici nebo jsou někde odloženy, omylem byly umístěny do jiné skříně, do jiné krabice, kde inventarizace ještě neproběhla, atp. Když ani v určeném termínu nebudou předměty nalezeny, je třeba předměty pokládat za ztracené. Pokud vznikne podezření o jejich odcizení, postupuje muzeum, jak jsem o tom již mluvil, pokud ne, zahájí muzeum řízení o vyřazení předmětu ze sbírky z důvodu ztráty.

Když se předmět vyřadí ze sbírky, tak už je všechno v pořádku? Už se nepátrá po tom, jak se ztratil a kdo to případně zavínil? Vyřazením předmětu ze sbírky není dotčena povinnost muzea činit opatření obvyklá při ztrátě jakéhokoliv svěřeného majetku, s nímž je příslušné hospodařit.

A proč se musí provedení roční inventarizace hlásit ministerstvu?

Je to kontrola, že se v muzeu skutečně každý rok zinventarizuje určená část sbírky. Pokud tomu tak není, může ministerstvo nařídit mimořádnou inventarizaci.

Také nerozumím tomu, že na jedné straně právní předpis ukládá, že sbírku, tj. všechny sbírkové předměty, které ji tvoří, je nutné zinventarizovat např. za deset let, ale na druhé straně se tam píše, že každý rok je nutné zinventarizovat nejméně 5 % sbírkových předmětů. To by ale znamenalo, že za těch deset let by byla zinventarizována jen polovina sbírky. To je nějaká chyba, že?

Chyba to není. Sbírka (všechny sbírkové předměty) musí být zinventarizována za deset let, ale neříká se, že inventarizace musí probíhat rovnoměrně, tj. každý rok 10 % sbírkových

předmětů. Všechny sbírkové předměty mohou být zinventarizovány třeba už za dva či tři roky. Také ale mohou nastat okolnosti, že se muzeum nemůže v některých letech z různých důvodů inventarizaci plně věnovat a nezvládne zinventarizovat ani těch průměrných 10 % sbírkových předmětů. *Nesmí to ale být méně než 5 % během jednoho roku.* Aby byla dodržena desetiletá lhůta pro inventarizaci celé sbírky, musí pak muzeum v některém z dalších let zinventarizovat nejméně 15 % sbírkových předmětů.

Ještě se zeptám na pár věcí, týkajících se vývozu sbírkových předmětů do zahraničí. Proč je možný jen s povolením Ministerstva kultury? Většina sbírek není vlastnictvím státu, tak proč se o vývozy stát stará?

Ze stejného důvodu, z jakého se stará třeba o to, aby muzea sbírkové předměty evidovala a inventarizovala. Sbíрка je věcí hromadnou, a je-li vlastnictvím státu nebo územního samosprávného celku, je *veřejným statkem*, tedy věcí určenou k obecnému užívání. Je nutné proto sbírky uchovávat v jejich celistvosti. Vývoz do zahraničí představuje pro sbírkové předměty zvýšené riziko poškození a ztráty, a tím také porušení celistvosti sbírky. Ministerstvo tím, že vydává povolení, toto riziko – ve veřejném zájmu – snižuje. Snižuje je tím, že ve vymezených případech vývoz nesmí povolit a také tím, že muzea jsou povinna, po uplynutí doby, na kterou byl vývoz povolen, oznámit ministerstvu, že se předměty v pořádku vrátily zpět. Ministerstvo, pověřené tím zákonem, vykonává funkci jakéhosi „hlídacího psa“. Ale pozor! Tím, že ministerstvo povolení vydá, nesnímá z muzea odpovědnost za to, že sbírkový předmět nebude při převozu a při pobytu v zahraničí odcizen, ztracen nebo poškozen.

Dobře, ale dozvěděla jsem se, že kdybychom chtěli vyvézt sbírkové předměty třeba na padesát let, tak povolení nedostaneme.

Je to pravda? Vždyť zákon neříká, na jak dlouhou dobu je možné předměty vyvézt.

Ano, zákonem není doba vývozu omezena, musí jít pouze o *dobu určitou*. Zákon ale říká, že ministerstvo povolení vydá jen tehdy, když vývoz neohrozí fyzickou podstatu sbírkového předmětu a *jsou-li dostatečné právní záruky pro jeho vrácení*. Měl-li by být sbírkový předmět vyvezen např. na těch padesát let, není ta druhá podmínka naplněna. Nevíme, co se může stát za půl století, např. k jakým sociálním či politickým otřesům může v zemi, kam byl sbírkový předmět vyvezen, dojít atp.

Takže na jak dlouho nejdéle ministerstvo povolení vydá?

Na to nelze odpovědět jednoznačně. Dosud ministerstvo vycházelo z nepsané zásady, že žádosti o vývoz na dobu delší než deset let už nelze vyhovět v žádném případě. Samozřejmě také záleží na tom, do které země jsou sbírkové předměty vyváženy a komu jsou tam zapůjčeny. Jsou instituce, které poskytují záruku optimální péče o zapůjčené sbírkové předměty dlouhodobě, a jiné, které mohou takovou záruku poskytnout jen krátkodobě. Navíc může být krátkodobá zápůjčka i vícekrát prodloužena. Při každém prodloužení zápůjčky jsou ale znovu ověřovány záruky pro bezpečný návrat předmětu zpět.

A proč povolení k vývozu, např. na tři roky, do „bezpečné“ země a při zapůjčení renomované instituci, platí jen jeden rok?

Zase se musím odvolat na záruky pro bezpečný návrat. Ty mohou v době vydání povolení existovat, ale za rok se může situace změnit, proto musí být žádost podána znovu.

Do zahraničí vyvážejí muzea sbírkové předměty také z důvodu vědeckého zkoumání. Kolegové z muzeí, kde mají přírodovědné sbírky, mi říkali, že se vyvážejí také předměty třeba jen korunové hodnoty, např. preparáty brouků, herbářové položky atp.

Nedal by se zákon upravit tak, aby bylo nutné povolení ministerstva k vývozu jen pro sbírkové předměty od určité finanční hodnoty? Jak muzeím, tak ministerstvu by ubyla práce.

Vzpomeňte si, co jsme si říkali o tvorbě sbírek, že tam jsou zařazovány i věci, které samy o sobě nemají valnou hodnotu, ale *pro sbírku* jsou významné. A sbírku je třeba uchovávat v její celistvosti jako věc hromadnou, takže „před zákonem“ jsou si všechny sbírkové předměty rovny, bez ohledu na finanční cenu. Uvedu k tomu zase jeden, trochu humorný příklad. Jedno muzeum výtvarného umění pořádalo výstavu současných výtvarníků. Jeden z nich vystavoval umělecké dílo nazvané „Žízeň“. Bylo vytvořeno z dvaceti lahví od piva, do nichž byla zasunuta „brčka“, stvolý rákosu, a to vše bylo volně rozmístěno na podlaze výstavního sálu. Po skončení výstavy se umělec rozhodl toto dílo muzeu věnovat. Muzeum dar přijalo – a dílo zařadilo do své sbírky výtvarného umění. Po nějakém čase zapůjčovalo na výstavu současného umění v zahraničí několik svých sbírkových předmětů a mezi nimi i dílo „Žízeň“. Požádalo o povolení k vývozu, ministerstvo povolení vydalo a spolu s dalšími sbírkovými předměty dorazilo i toto umělecké dílo na hranice. Bylo to v době, kdy ještě na hraničních přechodech byly celní úřady, a celník telefonoval na ministerstvo, že si z něj muzejníci, doprovázející předměty, zřejmě dělají legraci, nebo se jedná o nějaký rafinovaný podvod. Kontroloval totiž všechny vyvážené předměty podle ministerského povolení, a když přišlo na řadu umělecké dílo „Žízeň“, ukázali mu dvacet úplně obyčejných, prázdných lahví od piva v běžné přepravce, tedy v „base“ (jak jinak by bezpečně láhve převáželi?), a otýpku rákosu, převázanou provázkem a zabalenou do papíru. Na tomhle případu je možné doložit to, že sbírkovým předmětem může být skutečně cokoli, že sbírkovým předmětem může být i naprostá nicotnost, pokud zhodnocuje sbírku a je „hodna“ být její součástí, jako věci hromadné.

A tak i pro nicotnost, je-li sbírkovým předmětem, musejí platit stejná pravidla jako pro sbírkové předměty milionové ceny, a tudíž také pravidla pro její vývoz do zahraničí. V řeči čísel je to totiž tak, že ztrátou sbírkového předmětu, který má sám o sobě cenu korunovou, může vzniknout škoda pro sbírku i mnohonásobně větší. A uvědomme si také, že právě kvůli tomu, že některé sbírkové předměty, dostanou-li se mimo sbírku, a působí-li proto jako ty nicotnosti, jsou vystaveny většímu nebezpečí ztráty nebo poškození než ty předměty „milionové“. Jenže s jejich ztrátou tratí sbírka, a to někdy, jak již řečeno, velmi podstatně.

Mnohem častější než zápůjčky spojené s vývozem do zahraničí jsou ale zápůjčky v tuzemsku. Jak mají být v muzeu ošetřeny? Způsob realizace tuzemských i zahraničních zápůjček upravuje režim zacházení se sbírkou, který je každý správce sbírky povinen vydat. Zápůjčky se uskutečňují na základě smlouvy mezi zapůjčitelem a vypůjčitelem (její vzor je uveden v metodické příručce). Smlouvu vypracuje vždy správce sbírky, jejíž součástí je zapůjčovaný sbírkový předmět, a stanoví v ní podmínky, za nichž se zápůjčka uskuteční, tj. např. podmínky transportu, uchovávání předmětu po dobu trvání zápůjčky, způsob pojištění, dobu trvání zápůjčky, důvody, pro něž může být smlouva vypovězena atp. Řídí se přitom svou povinností uchovávat sbírku v její celistvosti jako věc hromadnou, která zapůjčením sbírkového předmětu není dotčena.

Režim zacházení se sbírkou stanoví způsob evidence zápůjček, obvykle k tomu slouží kniha zápůjček, v níž jsou evidovány odkazy na příslušné smlouvy o zápůjčce. Odkazy na tuto evidenci jsou pak uváděny např. v lokačních seznamech nebo v evidenčních záznamech ke sbírkovým předmětům, vedených v počítačové (pomocné) databázi. Pokud tomu tak není, plynou z toho komplikace. Znáám řadu případů, kdy byl sbírkový předmět pokládán za ztracený jen proto, že chyběl

záznam o jeho dlouhodobém zapůjčení. Ve velkých muzeích a galeriích jsou sbírkové předměty zapůjčovány také mezi jednotlivými organizačními útvary (např. ze sbírkového oddělení do konzervátorské dílny, do výstavního oddělení atp.). Také v těchto případech je třeba dbát na to, aby byl pohyb sbírkových předmětů uvnitř muzea zaznamenán, tyto záznamy jsou důležité také při provádění inventarizace sbírkových předmětů.

Několikrát jste zmínil doprovodnou dokumentaci ke sbírce a jednotlivým sbírkovým předmětům a už jste také naznačil, co ji tvoří. Ale přece se zeptám – co to ta doprovodná dokumentace vlastně je? Je muzeum povinno ji mít? A musí být nějak evidována?

Už jsme si několikrát řekli, že muzeum tvoří sbírku a uchovává ji pro příští generace jako zdroj poznatků o světě – o přírodě a společnosti. Nese tudíž také odpovědnost za to, aby byl tento zdroj co nejbohatší a mohl být v současnosti i v budoucnosti také optimálně využíván. Už víme, že k tomu významně přispívá kvalitní sbírková evidence (soubor evidenčních záznamů ke sbírkovým předmětům), ale ani to by nestačilo. Vypovídací schopnost sbírky o přírodě a společnosti lze podstatně zvýšit právě uchováváním doprovodné dokumentace. Tvoří ji nejrůznější písemné a obrazové dokumenty, digitální datové soubory, nosiče obrazových či zvukových záznamů, vztahující se jak ke sbírkovým předmětům samotným, tak např. k okolnostem jejich nabytí (darovací smlouvy, kupní smlouvy a další nabývací tituly), k prostředím, z nichž byly získány, k osobám původních vlastníků, uživatelů, autorů předmětů nebo autorů jejich výzdoby či designu, ke způsobům jejich užívání, k příběhům vztahujícím se ke sbírkovým předmětům, popisy technologie jejich výroby atd. Mohou ji tvořit také hmotné doklady (předměty), vztahující se ke sbírkovým předmětům, např. jejich

funkční modely, repliky, rekonstrukce, fragmenty autentických předmětů stejných nebo obdobných, jako jsou sbírkové předměty, atp.

Protože doprovodná dokumentace nesporně je významným majetkem, musí být evidována a inventarizována podle zákona o účetnictví (evidují se soubory věcí). Hlavně ale musí být zřejmé, ke které sbírce, „podsbírci“ či sbírkovému předmětu se ten který dokument či hmotný doklad vztahuje, a evidenční záznamy ke sbírkovým předmětům musejí obsahovat příslušné odkazy na ně. Sbíрка (soubor sbírkových předmětů), sbírková evidence (soubor evidenčních záznamů v prvním a druhém stupni evidence) a doprovodná dokumentace ke sbírce (soubor písemných, obrazových i hmotných dokumentů a dokladů, případně digitálních souborů) tvoří **sbírkový fond muzea**.

Pokud je ale nutné vše, co tvoří doprovodnou dokumentaci ke sbírce evidovat a uchovávat, není pak jednodušší všechny ty dokumenty a doklady zařadit do sbírky?

Nebylo by to správné, samozřejmě pokud se jedná o dokumenty a doklady, u nichž nebyla na základě odborného posouzení, alespoň prozatím, uznána jejich schopnost sbírku zhodnotit, což se u dokumentů a dokladů zařazených do doprovodné dokumentace *předpokládá*. Má se za to, že dokumenty a doklady zařazené do doprovodné dokumentace *samy o sobě tuto schopnost nemají*, pouze zvyšují vypovídací schopnost předmětů do sbírky zařazených, jejichž význam pro sbírku byl uznán. Vysvětlím to na příkladu. Do „podsbírk“ regionálního výtvarného umění je zařazen např. obraz významného regionálního malíře, představující polabskou krajinu. Kromě výtvarných hodnot má také hodnotu dokumentární, protože představuje konkrétní výsek krajiny, dnes už třeba zaniklé, zachycené na počátku minulého století, před regulací Labe. V muzeu existuje záznam osobních

vzpomínek malíře, v nichž krajinu svého mládí popisuje a krajinu zachycenou na obraze přesně identifikuje. Bez obrazu zařazeného do sbírky nemá záznam vzpomínek pro regionální sbírku výtvarného umění prakticky žádný význam, ale vypovídací schopnost obrazu zajímavým způsobem zvyšuje, a proto záznam patří do doprovodné dokumentace. Do doprovodné dokumentace lze navíc zařadit třeba fotografii stejného místa, jak vypadá po 100 letech, atp.

V doprovodné dokumentaci mohou být také zařazena třeba torza předmětů stejného druhu, jako jsou předměty zařazené do sbírky, která – díky volnějšímu režimu nakládání s doprovodnou dokumentací – mohou být podrobena výzkumu použitého materiálu za použití destruktivních metod, nebo jako zdroj náhradních dílů (např. v případě strojů, přístrojů atp.) pro kompletaci sbírkových předmětů, což by v případě jejich zařazení do sbírky nebylo možné. Mohou tam být také předměty totožné nebo obdobné, jako jsou sbírkové předměty, které jsou určeny výhradně pro prezentační účely. Např. muzeum v přírodě má ve sbírce kosa pro sklizeň obilí a stejná nebo podobná kosa visí na stěně roubeného stavení. Je vystavena povětrnostním vlivům, což by v případě sbírkového předmětu nebylo možné. Je-li součástí doprovodné dokumentace (v tomto případě prezentačního materiálu), možné to je.

Ted' už mám pocit, že tvorbě sbírky, její ochraně, uchovávaní a správě snad rozumím, ale je toho nějak moc. Nedalo by se to všechno shrnout do nějaké „kuchařky“, kterou bych měla kdykoliv při ruce, abych na nic nezapomněla a nemusela stále znovu nahlížet do zákona a do vyhlášky?

Nejste první, kdo po „kuchařce“ volá, ale má to háček. „Kuchařka“ vyvolává dojem, že budete-li se podle ní řídit, všechno bude v pořádku, nemůžete na nic zapomenout, nemůžete udělat chybu. Jenže tak tomu není. Vzpomeňte si,

jak jsem mluvil např. o formalismu při evidenci sbírkových předmětů, kdy evidenčnímu záznamu není možné nic vytknout, a přesto nemusí plnit svůj účel. Podobně tomu je ve všech dalších činnostech. Jako všude jinde, i při práci se sbírkou platí rčení, že „šedá je teorie a zelený je strom života“. Vedle zákona, vyhlášky, metodických pokynů je třeba používat *zdravý rozum*. Ale pozor – používání zdravého rozumu neznamena, že se budete při práci řídit pouze „citem pro věc“, jednoduchými zásadami, např. jen tím, že věc se nesmí ztratit, musím ji kdykoliv najít, nesmím dopustit její zničení atp. To by bylo pro uchování tak významné věci, jakou je sbírka muzejní povahy, tvořená a uchovávaná jako zdroj poznatků o světě pro příští generace, málo. Takový rozum příliš „zdravý“ není. Víím, o čem mluvím, setkávám se s rutínou, kteří svou, často mnohaletou, praxi povyšují nad zákony a metodické pokyny, starají se o sbírku „po svém“, podle svého rozumu, o němž se domnívají, že je zdravý. Jenže např. v jednom jihočeském městském muzeu přivedl takový způsob „péče“ cennou sbírku až na pokraj zkázy. Skutečný zdravý rozum se musí opírat o potřebné teoretické znalosti nejen zákonů a metodických pokynů, ale také smyslu muzea, sbírky, zásad její tvorby atp., a o schopnost obohatit je zkušenostmi z praxe, vlastní intuicí a „citem pro věc“. To, bohužel, žádná „kuchařka“ *nemůže postihnout*.

Dobře, ale alespoň nějaké obecné zásady pro správu sbírky, abych nemusela pořád listovat v zákoně a rozuměla tomu, co dělám, by se snad zformulovat daly.

Tak dobře, dělám to sice nerad, ale zkusím to. Aby sbírka skutečně byla zdrojem poznatků o světě a mohla optimálně sloužit k realizaci muzeality, je třeba ji tvořit na vědeckém základě podle nějakého záměru, chránit ji před krádežemi, vloupáním a nepříznivými vlivy prostředí, zajistit její uložení v podmínkách, které umožní dlouhodobé uchování

sbírky jako věci hromadné pro příští generace, a odborně sbírku spravovat. Při správě sbírky je třeba soustavně dbát na vykonávání těchto činností:

- pravidelně aktualizovat zápis sbírky v CES;
- dbát na to, aby ke každému sbírkovému předmětu byly vyhotoveny evidenční záznamy ve dvou stupních sbírkové evidence – v evidenci chronologické a v evidenci systematické, aby evidenční čísla byla uvedena na předmětech (nebo obalech), záznamy musejí být provázány evidenčními čísly (přírůstkovým a inventárním) a autentizovány;
- soubory evidenčních záznamů v chronologické evidenci a soubory evidenčních záznamů v systematické evidenci uchovávat odděleně a zajistit jejich dlouhodobé uchování spolu se sbírkovými předměty pro příští generace;
- dbát na to, aby každý evidenční záznam obsahoval nejen všechny povinné údaje, ale také další relevantní údaje o sbírkovém předmětu, odkazy na doprovodnou dokumentaci, zaznamenané příběhy atp.;
- sbírkové předměty pravidelně inventarizovat;
- sbírkové předměty ze sbírky vyřazovat, pokud je naplněn některý z důvodů uvedených v zákoně.

Co když ale nechám přírůstkové číslo zapsat např. do „podsbírky“ etnografické, ale při evidenci systematické to přehodnotím s tím, že předmět patří do „podsbírky“ historické.

Nic se neděje, požádáte o zrušení evidenčního čísla v „podsbírce“ etnografické a o zapsání inventárního čísla do „podsbírky“ historické. A kdybyste chtěla přeradit číslo inventární později zpět do „podsbírky“ etnografické, v rámci aktualizace zápisu sbírky v CES o to můžete kdykoliv požádat a bude vám vyhověno.

Vím, že jste byl od začátku u přípravy zákona. To jste si všechny ty zásady a pravidla pro správu sbírek vymysleli?

Samořejmě že ne. Sbírký se nějak spravovaly už třeba v antických chrámových klenotnicích, u nás ve svatovítské chrámové klenotnici v době Karla IV., na dvoře Rudolfa II. i v prvních veřejných muzeích. Po přijetí zákona o muzeích a galeriích v roce 1959 vydalo tehdejší Ministerstvo školství a kultury v roce 1960 Směrnici pro správu a evidenci sbírek muzeí a galerií a ta byla novelizována v roce 1983. Na to všechno jsme museli navázat. Pokud bychom vymysleli zcela nová pravidla, muzea by je ani nemohla realizovat, předělávat např. miliony evidenčních záznamů by nebylo v lidských silách. A kdyby to nakrásně možné bylo, nebylo to zapotřebí. Nastavení pravidel pro správu sbírek, opírající se o staleté zkušenosti a o praxi nejen v našich muzeích, bylo správné. Problém byl jen v tom, že jejich dodržování nebylo kontrolováno a nemohlo být vymáháno. My jsme, kromě nějakých drobností, správu sbírek pouze rozšířili o centrální evidenci sbírek, zákon zmocnil ministerstvo prováděním kontrol jeho dodržování a za nedodržování je možné uložit sankce. Zákon z roku 2000 nepřinesl muzeím žádnou „revoluci“.

Přispěl zákon z roku 2000 ke zlepšení správy sbírek?

Mohu srovnávat. Když jsem pracoval v Ústředním muzeologickém kabinetu, pověřovalo ministerstvo kabinet prováděním občasných kontrol správy sbírek v tehdejších krajských muzeích. Oproti nynějšímu stavu byla tehdejší úroveň správy sbírek mnohem nižší. Bylo to dáno jednak tím, že sbírkové předměty byly nevhodně a nepřehledně uloženy, často v provizorních a přeplněných skladištích, a jednak tím, že správa sbírek, byť pro ni byla nastavena pravidla, nebyla vykonávána *soustavně*. Období – ta delší –, kdy jí nebyla věnována takřka žádná pozornost, střídala období – ta kratší –, kdy se např. evidence doháněla, různě napravovala a předělávala, inventarizaci nikdo nesledoval a nekontroloval atp. Největším přínosem současného zákona je to, že do

Můj pane!
Pasovští vpadli do Prahy!!

Já snad ten zákon
o ochraně sbírek nikdy
nedopíšu...

správy sbírek přinesl *soustavnost*. Vzhledem k počtu sbírkových předmětů ve sbírkách českých, moravských a slezských muzeí a galerií, k různorodosti materiálů atp. je totiž právě *soustavnost jedinou zárukou optimální správy*. Pozitivní roli v tom hraje také centrální evidence sbírek, která je vlastně jakýmsi „oknem“ do práce se sbírkami. Např. důvodem, který vede k tomu, že se ministerstvo rozhodne jet na kontrolu dodržování zákona do určitého muzea, je skutečnost, že toto muzeum dlouhodobě nezařazuje do sbírky nové přírůstky, nevyřazuje sbírkové předměty ze sbírky nebo neposílá záznamy o provedení každoročních inventur. Úroveň správy sbírek jednoznačně roste. Pravda, může to být náhoda, ale při posledních třech kontrolách dodržování zákona při správě sbírky v jednom soukromém, jednom krajském a jednom státním muzeu, kterých jsem se zúčastnil, jsme nezjistili ani nejmenší pochybení.

Ministerstvo provádí kontroly dodržování zákona v muzeích a galeriích – a zjistí-li porušení zákona, může uložit finanční pokutu. Co když ale to porušení zákona je způsobeno tím, že má muzeum nevyhovující depozitáře, nedostatek pracovníků atp., což je způsobeno nedostatkem peněz – a ještě dostane finanční pokutu. Není to trochu drsné?

Zákon říká, že při zjištění porušování zákona ministerstvo může (nikoliv musí) uložit pokutu, a to až do určité výše, tj. zákon stanoví maximální *možnou* výši pokuty za konkrétní porušení zákona. Navíc musí přihlížet „*k závažnosti protiprávního jednání a způsobené škodě*“. V praxi to znamená, že ministerstvo při zjištění porušení zákona nemusí, s přihlédnutím k závažnosti jednání a způsobené škodě, pokutu uložit vůbec, anebo může stanovit její výši třeba jen řádově v tisících korun, byť maximální výše pokuty může být třeba milionová. Posuzuje se, zda byl zákon porušen na základě neznalosti zákona (ta, samozřejmě, neomlouvá), nedbalosti,

hrubého porušení povinností, anebo třeba na základě nepřiznivých finančních podmínek. Na ty se ale muzea často pouze vymlouvají, nevyužívají např. všech možností, jak finance získat. Stane se pak, že je muzeu uložena pokuta, ono uvádí, že porušení zákona bylo způsobeno tíživou finanční situací, ale při následné kontrole se ukáže, že všechny zjištěné nedostatky byly napraveny, finance se našly. Vymahatelnost dodržování zákona, pro niž jsou sankce základním předpokladem, je jedním z největších přínosů současné právní úpravy. Vždyť, jak už jsem říkal, většinu toho, co dnes ukládá zákon, měla muzea vykonávat i na základě směrnic pro správu a evidenci sbírek muzeí a galerií platných od roku 1960. Jenže nevykonávala, protože tato povinnost nebyla vymahatelná – a stav sbírek podle toho vypadal.

Je ještě něco, co je pro kvalitní správu sbírky důležité, o čem jsme ještě nemluvili?

Ano – **kontrolní činnost**. Nemám teď ale na mysli kontroly dodržování zákona, které provádí ministerstvo, ale využívání kontrolních mechanismů nastavených v každém muzeu vnitřní směrnici – *Režimem zacházení se sbírkou a jednotlivými sbírkovými předměty*. Pokud tyto mechanismy nastaveny nejsou nebo nejsou využívány, jsou vytvořeny podmínky pro nedodržování zásad péče o sbírku a pro formalismus. A někdy dokonce pro kriminální činnost.

To se opravdu stává?

Stává, byť jen výjimečně. Bohužel právě nedávno informovala média o situaci v jednom muzeu, kde bylo na základě úplné inventarizace sbírkových předmětů, kterou nařídil nový ředitel, zjištěno, že téměř *deset tisíc sbírkových předmětů*, zapsaných ve sbírkové evidenci, jejichž cena se odhaduje na více než osm a půl milionu korun, **chybí** – a padlo již obvinění z porušování povinností při správě cizího majetku,

pachateli hrozí dva roky až osm let vězení. K těm ztrátám muselo docházet dlouhodobě a svědčí to buď o absenci kontrolních mechanismů, nebo o tom, že zcela selhaly. A také to svědčí o tom, že záměrně nebo z nedbalosti nebyla řádně prováděna správa sbírky, např. řada evidenčních čísel chybějících, pravděpodobně odcizených, sbírkových předmětů nebyla zapsána v CES. Nebyla také prováděna každoroční inventarizace sbírkových předmětů. Opět se prokázalo, že i v muzeu platí, že „příležitost dělá zloděje“, a tou příležitostí je nejčastěji absence nebo nevyužívání kontrolních mechanismů a pochybení při správě sbírek.

Pro kvalitní správu sbírky je ale vůbec nejdůležitější to, co jsem už vícekrát zmínil, ale stojí to znovu za připomenutí. Jejím smyslem není vyhovět zákonu a dalším předpisům, ale uchovat sbírku pro příští generace jako věc hromadnou nejen v její celistvosti a v dobré „fyzické kondici“, ale jako **srozumitelný zdroj poznatků o světě, co nejlépe využitelný pro realizaci muzeality**. Proto je třeba dbát na správu sbírek – na kvalitu evidenčních záznamů, soustavně provádět inventury sbírkových předmětů, věnovat péči doprovodné dokumentaci včetně záznamů příběhů, které se ke sbírkovým předmětům vážou atp. **Pokud kurátoři sbírek toto ztratí ze zřetele, není mnoho platné ani formální dodržování předpisů.**

**O komunikaci muzea
s veřejností, o práci
s návštěvníky
a „nenávštěvníky“**